

HALIČ

A.E.TIMKO - PEROHRYZ

ODHALENIE PAMÄTNEJ
TABULE NA UL. L. ŠTÚRA Č. 1

27. júna 2022
11.30 hod.

Anton Emanuel Timko - Perohryz a výber z jeho tvorby

Anton Emanuel Timko - Perohryz, 14. osobnosť Haliče (27.6.1843 Selce - 10.3.1903 Podkriváň) bol výnimočný a všestranný **učiteľ - rodolub** (v Radvani, **Haliči 1860-1862**, Veľkej nad Ipľom, Bystrej pod Ďumbierom, Kline na Orave, Podkriváni), **štúrovský osvetár a publicista** v Katolíckych novinách, Orlovi, Literárnych listoch, Zore, Obzore; **redaktor** asi 27 ročníkov Starého a Nového vlasteneckého kalendára, ilegálnych Humoristických novín v Lučenci, **prvého slovenského časopisu pre deti Včelka** v Martine a Grošovej knižnice v Senici, **spolupracovník popredných kultúrnych osobností, vydavateľov a tlačiarov** v Trnave, Martine, Banskej Bystrici, Senici a Skalici, **básnik, ilustrátor, skladateľ, organista, spevák, dramaturg**, ale najmä **perzekvovaný plodný spisovateľ**. Za šírenie kresťanstva a najmä za svojvoľné antibolševické redaktorské úpravy jeho rukopisov desaťročia po jeho smrti ho aj po roku 1945

znova zaradili medzi nepopularizované osobnosti a nepublikovateľných spisovateľov. **Napriek tomu bol neskôr uznaný za zakladateľa slovenskej fantastickej, environmentálnej, mykologickej, sadovníckej, poľovníckej a detskej beletrie, ako aj spoluzakladateľa historickej, etnografickej, lesníckej a cestopisnej literatúry.** Trochu prehnane ho nazvali „**Slovenský Jules Verne**“. V spektre jeho tvorby nechýbajú **mravoučné a historické príbehy**, niektoré umiestnené aj **do Novohradu (Haliče, Divína,...)**, napríklad Hrajnoha vo Vepre, Brnova Rozálka, Panoráma strýka Ľudomila. Napísal asi 300 literárnych prác (poviedok, noviel, povestí, cestopisov, básní, divadielok prevažne pre deti, odborných príspevkov,...), niektoré v opakovaných vydaniach. Viacero mu vyšlo v českom preklade na Morave a v Česku. Jeho „Krumpl'ová komédia“ sa považuje za **prvú maňuškovú divadelnú hru**, ktorá sa hrá dodnes (napríklad v roku 2014 v Martine a Trnave). Asi najviac jeho originálnych publikácií sa zachovalo v knižnici Harvardovej univerzity v USA a so zvyškami rukopisov v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine. Často musel písať pod **pseudonymami X. Y. Perohryz, E. T. Viridion, A.E.T., Strýk Bratomil, Dobromil, Ľudomil, Dialemil, -m-**.

V Haliči J. K. Matavovský zosobášil Timka s haličskou rodáčkou Pavlínou Lipčejovou zo starého šľachtického rodu z Bilki a Lipče (Liptschesy/Lipcese 1338). Po ich dcére, tiež Haličanke Barbore, dodnes tu, ale aj v Lučenci, Slovenskej republike, Európe i Amerike, žijú ich potomkovia (Husárikovci, Adamcovci, Tesařovci,..). Timkove knihy a rukopisy musela manželka po jeho smrti v Podkriváni pred školou verejne spáliť pod hrozbou nevyplácania dôchodku a postihu ich piatich detí, ktoré otca prežili. Na jeho hrobe v Podkriváni stojí pomník od zakladateľa slovenského sochárstva Fraňa Štefunku a v Lučenci po ňom pomenovali ulicu. V Haliči dodnes stojí na Zámockej ulici dom, ktorý spomína v básni: *Prvá ľúbosť* (Halič 1861) takto:

*raz sa cez oblôčik na mňa zadívalo,
... padlo mi dievčatko pod oko
a okom do duše hlboko – hlboko.“*

Stojí tu aj kostol, v ktorom sa sobášili 22.8.1864 a krstili svoju jedínú dcéru, tiež stará škola, v ktorej v rokoch 1860-1862 začínal púť slovenského učiteľa – národovca a literáta. V básni *Praeceptor* si na ňu spomína slovami: „*Uvediem do školy detí osemdesiat,*

*mal som vyučovať a ľudí z nich kresat'
Okrem toho tunajšiu nemeckú školu*

*viest', to tiež patrilo k môjmu úkolu.
I v kostole služby božie odbavovať.
I v notárskych prácach nápomocný bývať,
včeličky vartovať i na stôl prikrývať.
Fajočky škrabávať, dohánik krájať,
do piecky kúrievať, kurám zrnko dávať,
všetko to zahrňa meno preceptora,
kto sa vzdelat' chce na dobrého rehtora!"*

Miloval Novohrad, ale nezabudol ani na svoje rodisko – v básni **Rodná dedinôčka**

(v prvom detskom časopise Včelka ročník II. č.10 z 10.10.1880):

*Dedinôčka tichá, malá,
vysoko pod Tatrami,
chováš mi ty ľúbu mater
i s rodnými bratami.
Tam mi moja rodná vieska
v lese ukrytá leží;
v nej tam žije statný Slovák,
brat milený a svieži.
Kaplica na vrch kopčeka,
v jednom rade domčeky —
hrkotajú bubľajúce
okolo nich jarčeky.
Tam stojí i moja známa
pred kaplicou zvonička,
u nej lipa i záhradka
a pod lipkou lavička.
Ja ďaleko v širom svete
od teba som vzdialený:
viesko moja, rodný kraju,
vždy mi budeš milený.*

Obdivoval, poznával a chránil prírodu a aj v českej tlači ho uvádzali ako **Priateľa prírody**, nazývali aj **Priateľ stromov**. Jeden z nich pripomína starú hrušku v poli pri haličskej Gašparke, ktorej fotografia sa na Samite Zeme OSN dostala do celého sveta. K ich ochrane vyzýval aj v básňach.

A. E. T. : **V šírom poli hruška stojí**

(Obzor roč. XXII. /č.12 zo 30.4.1884 str. 90)

V šírom poli hruška stojí,
stojí celá ošarpaná;
srdiečko ju nad tým bolí,
že je taká dolámaná.

Poskytujem ľuďom v lete
príjemnú vôňu vo chládku,
hľa! za to mám od bezbožných,
toľké rany na pamiatku.

Povedz že nám, ty stromčeku:
aký bôľ máš v svojom tele?
že ti slza perlí v oku
a zieraš tak nevesele?

Ovocie jím hojne dávam –
a hľa! oni s nevd'ačnosťou,
oblamujú mi konáre,
a kaličia ma so zlosťou!“

„Žiaľím preto, že surovci
údy moje dolámali,
a ovocie, bárs nezrelé,
všetko zo mňa okmásali.

„Hej, ľudia! Nemáte srdca,
že tak stromy kazievate;
veď vo stromoch dobrodincov,
vášho živobytia máte.“

Krása a úžitok stromov

(Obzor roč. XXII. /č.13 zo 7.5.1884 str. 98-99)

„Strom dar Boží nám je milý,
užitočný a spanilý.
Milo je naň zierať oku,
keď rozzelenie sa v roku.
Na ňom vtáctvo nežne spieva,
naša myseľ pookrieva.
Strom, keď obeleje kvetom,
milá vôňa dýcha svetom.
Včelička sem pre mäd speje,
celý kraj sa krásou smeje.

Pod košatým stromom v tieni,
odpočine si zomdlený.
Krásno na strom podívania,
keď ovocím vetve sklonia.
A keď pútnik zmýli cestu,

strom ho ponapraví k mestu.
Vypukne-li oheň žhavý,
strom ho často pozastaví.
Strom i v búrke náš dom chráni,
Pred víchrom ho mocne bráni.

Nástroje – a tisíceré,
remeselník odkiaľ berie?
Z dreva si jich prichystáva,
a drevo? to mu strom dáva.
Náradie a čiastky domu,
či to nie sú plody stromu?
Strom sť'a koráb v mori pluje,
sto potrieb nám poskytuje.
Štedré stromu nadelenie
S týmto ešte všetko nenie.

Drevo, keď už neni živo,
 ešte slúži na palivo.
 A keď strom už dal tak mnoho,
 ešte nenie dosť aj toho:
 strom na rakev drevo plodí
 a k hrobu nás doprovodí.
 Jak sa duša slasťou kojí,
 Kde sa raz zisk s krásou spojí.

Kraj ten, v ktorom stromov neni,
 je ako po vyhorení.
 Kde však stojí: sad, hora, háj,
 to je milý každému kraj.
 Oko na ňom rado dlieva,
 Srdce naše sa usmieva.
 Preto: o stromy vždy dbajme
 a ublížiť jim nedajme.

Výber literárnych diel A. E. Timka - Perohryza

Historické poviedky

- Brnova Rozálka (1876)
- Hrajnoha na Vepre (1877)
- Na Ľupčianskom zámku (1876)
- Perla Púbietovská (1878, 1920)
- Na Lykave (1880; 1922)
- Diamantový prsteň (1877)

- Milica (1876)
- Milojko (1877)
- Na Balkáne (1877)
- Reservista (1879)
- Milena Petrovna (rukopis 1877)
- Angelika (1873)
- Před tisíci lety (1882)

Fantastické cestopisy

- Výprava na severnú točnu (1891, 1924)
- Výlet do Ázie (1892, 1910)
- Prechádzka po pekle (1893)
- Návštevou u Smrti (1920)
- Výskumy z Mesiaca (1898)

- Terra incognita (1910)
- Hadí ostrov na Čiernom mori (1890, 1923)
- Čarodejný bozk (1893, 1924)
- U brány Neba (rukopis 1877)

Geografické príspevky - „Obrázky zemepisné“

- Sahara (1880)
- Benátky (1879)

- Stručný opis Svätej zeme Palestíny (1870)

Prírodopisné príspevky

- Huby tatranských lesov (1885)
- Lieskovce (1880)
- Besiedky prírodopisné zo Slovenska
  - O veverici (1878)
  - O žabách (1879)
  - O sovách (1879)

- O ježati (1880)
- O mravcoch (1880)
- Besiedky prírodopisné z cudziny
  - Medveď ľadový (1879)
  - Sob (1879)
  - Krokodíl (1879)

- Slon (1879)
- Stretnutie sa v prahore (1901)
- Mamut, slon predpotopný (1879)
- K čomu nám slúži drobnohl'ad (1879)

Hospodárske a sadovnícke príspevky

- Štepársky kalendárik (1877)
- Besiedky dobroslavických hospodárov (1877)
- Nemilý hosť v gazdovských domoch (rukopis 1876)
- Nie je väčšie od maku a zodvihne človeka (rukopis 1876)
- „Slečinky v červených kepienkoch“ (rukopis 1876)
- Zlodej obilia na poli (rukopis 1876)
- Slovenský sedliak (1884)
- Škodlivé živočíchy poľnému, záhradnému a domácemu hospodárstvu (1884)
- Súbežná písomná správa (1884)
- Hospodársko-priemyselná výstava v Lučenci dňa 30. sept., 1. a 2. okt. r. 1883

Environmentálne príbehy

- Macko (1876, 1910, 1923)
- Zákaz lapať sýkorky! (1878)
  - Nevyberaj vtáčatá (1879)
  - Vo väzení (1880)
- Netopier pred súdom! (1876)
- Krtica pred porotným súdom (1876)
- Vrabec pred súdom (1879)
  - Svišť horní (1874)
  - Na slobode (1901)
  - Povery a porekadlá (rukopis 1870)

Lesnícka a poľovnícka literatúra

- Ukradený prsteň (1879)
- Mlynárova dcéra (1878)
- Lovena (1867)
- Ručnice na oštípek (1878)
- Pozor na lesy! (1876)
- Pôtko s vlkami (1880)
- Vlk špekulant (1877)
- Trojlístek (1875)
- Myslivec Chvalko (1876)
- Nořice (1874)
- Ochočený zajíc (1877)
- Králičí pomsta (1875)
- Pan Putorius (1875)
- Divné zvíře (1877)
- Lesní šašek (1876)
- Stozlatový srnec (1876)
- Sváteční lovec (1875)
- Ve vlčí tlámě (1874)
- Mezi tesáky medvědými (1876)
- Bázlivosť medvěda (1874)
- Hrabě a cikán (1875)
- Duběnka (1875)

- Brkoslav, náš najpeknější pták (1875)
- Eh, dajte si pokoj s poľovačkou (1876)
- Pán Putorius, lúpežník hydu (1876)
- Lovenie veľrýb (1878)

Etnografické príspevky

- Prostonárodné slovenské priadky na dedinách (1877)
- Na priadkach (1876)
- Slowenská swadba (1868, 1902)
- Prstenkár (1877)

Mravoučné príspevky

- Hrízyplná noc (1890, 1900)
- Peter Záviš (1881)
- Baživosť tresce sama seba (1900)
- Lakomec (1882)
- Prvý a posledný pohárik (1876)
- Krátka, ale poučná rozprávka (1882)
- Zvieracie rozhovory: Dva voly (1882)
- Jako ten náš ľud hynie (1882)
- Kouzla a čary z naší vesnice (1898)
- Keď je núdza najvyššia, pomoc Božia najbližšia (1883)

Detská literatúra

- Panoráma strýka Ľudomila (1879)
- Mátohy niet! (1879, 1907, 1918, 1924)
- Verný psíček (1879, 1907, 1918, 1924)
- Drotárik (1878, 1907, 1918, 1924)
- Milkova tichá zábava (1879)
- Príklad synovskej lásky (1878)
- Dobrý braček (1878)
- Poveterný prorok (1879)
- Vianočné darčeky (1878)
- Na Štedrý večer u polesného (1901)
- Umelkár (1877)
- Myšací snem (1879)
- Medved' a gajdoš (1900)
- Jako zajac vlka modlit' učil (1902)
- Pes a mačka (1880)
- Balón (1879)
- O porceláne (1878)
- Ako sánkujú sa Eskimáci (1879)
- Rozprávka o štyroch savojských chlapcoch (1880)

Divadielka

- Statočný drotárik (1880)
- Dobrosrdečný chlapec (1880)
- Popelka (1900, 1923, 1929)
- Belinka s sedem trpaslíkov (1919)
- Hlucháň v cedile (1877)
- Chlapec, ktorý chodil poza školu (1879)
- Dobré slovo našlo dobré miesto (1900)
- Betlehem (1879)
- Krumpľová komédia

Básne a piesne

- Maliar (1869)
- Otrava ľudu (1890, 1900)
- Vtáci spev (1881, 1885)
- Jazdec (1880, 1885)
- Včelička (1880, 1885)
- Dobrá rada zajačkom (1880, 1885)
- Strelec (1880)
- Abeceda (1880)
- Sojka (1903)
- Zverinec (1903)
- Šibeničky (1879)
- Betlehemskí Walasi (1866, 1933)
- Školský zvonček (1878)
- Rodná dedinôčka (1880)
- Prvá ľubosť (Halič 1861)
- Praeceptor (Halič 1862)
- Lúčenie a odchod (Halič 1863)
- Cigáňova politika (1903)
- Samopašný učeň (1903)
- Za živa v hrobe (1872)
- Modlitba malých detí (1872)
- Vzdelávaj sa mládež naša milá (1877)
- Daj pokoj cigare a zápalkám! (1903)
- Pieseň o svrčkoch (1904)
- Do srdca Slováka kresťanstvu voľný vchod otvorili svätí Bratia:Cyrill-Method (1869)
- Weniec wianočných piesní (1866)
- Nábožné katolícke modlitby a pesničky (1872)

Detské kolektívne hry

- Hra o Heľušku (1878)
- Hra o prsteň (1879)
- Hra o richtára (1880)
- Hra o smolu (1879)
- Hra o trúbeľku (1879)
- Hra na slepého macíka (1880)
- Hra na vojakov (1878)
- Hra o „cin cin, bum bum!“ (1878)
- Hra o pytačky (1879)
- Hra o vráta (1879)
- Hra o motovidlo (1878)

Ukážka z hádaniek, anekdot, trikov a rébusov

- Záhrada strýka Bratomila (Noviny Malých, ročník V. č. 5 / 1904)

